

نقش نماز در جلوگیری از انحرافات و رذائل اخلاقی

مرضیه عطاران ۲

چکیده

عبادت حقیقی، عبادتی است که انسان را در ظاهر و باطن در مقام بندگی حق راه می برد و بستر همه کمالات انسانی است. عبادت در قالب‌های خاص آن بهترین هیئت و صورت و محتوا را برای تحول آدمی از خودخواهی و خودبینی به خداخواهی و حق‌بینی خواهد داشت؛ از همین رو یکی از عوامل رشد و پیشرفت انسان در زندگی به جا آوردن نمازهای پنجگانه است آنچه در این مقاله بررسی می شود اقامه نماز است که عامل مهمی در جلوگیری فحشا و منکر در جامعه است. نماز باعث مداومت یاد انسان بر معبود خود می شود و این ذکر مانعی محکم در مقابل طغیان و فساد و تباهی انسان است. چرایی نماز در عدم طغیان انسان و مانع بودن آن در فساد و تباهی جامعه را باید در عبودیت نمازگزار جستجو کرد. جستار پیش رو مبانی نماز مطلوب، تأثیرگذار و بازدارنده از انحرافات و رذائل اخلاقی را در محورهای: ۱- الهی ۲- خانواده ۳- فردی ۴- اجتماعی بیان داشته که در نتایج آن کارها در جامعه رنگ خدایی می گیرد، ظلم و ضایع کردن حق دیگر افراد جامعه نیز از بین رفته و نماز به عنوان رکن دین به تمام جوانب و زوایای زندگی فردی و اجتماعی سمت و سو می دهد و عامل مهمی در کمال و سعادت جامعه می شود.

واژه‌های کلیدی: بازدارندگی، رذیلت، اخلاق، نماز

منابع دینی ما دارای غنی‌ترین و والاترین اصول ارزش‌های اخلاقی است که نمونه‌های آن را در هیچ مکتب دیگری نمی‌توان یافت. هیچ دین و مکتبی به اندازه اسلام به معرفی حقایق اخلاقی نپرداخته و به نقش‌والای اخلاق در تعالی روحی و معنوی انسان تأکید نکرده است. اسلام نهایت سعی خود را در ترویج، گسترش و نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های انسانی و زدودن رذایل و صفات مذموم اخلاقی نموده است. هدف اصلی اسلام از این کار در درجه اول، دست‌یابی به تعالی روحی و معنوی و در درجه دوم، حل مشکلات و تنظیم روابط اجتماعی آنان است. طبیعی است اگر افراد جامعه‌ای خود را به ارزش‌ها و کمالات اخلاقی بیارایند، نه تنها به حقوق دیگران تجاوز نمی‌کنند و مرتکب جرم و جنایت نمی‌شوند، بلکه از اموال و امکانات شخصی خود نیز در راه احسان، نیکی، ایثار، انفاق، خدمت به مردم، صدقه و ... در جهت رفع مشکلات و گرفتاری دیگران بهره‌می‌گیرند. حاکمیت این فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی در یک جامعه سرمایه‌گران‌بها و پشوانه‌ای غنی و مطمئن است که افراد آن را از بسیاری از کجروی‌ها و انحرافات فکری و عملی مصون می‌دارد.

به عکس، اگر در جامعه‌ای به جای کمالات ارزش‌های مثبت اخلاقی، رذایل و صفات مذموم و منفی اخلاقی، نظیر خودخواهی، شهوترانی، منفعت‌طلبی، حرص و طمع، دنیاپرستی و ...، رشد و گسترش یابد، آمار جرایم و جنایات به گونه وحشتناکی سیر صعودی پیدا خواهد کرد. تأثیر صفات منفی اخلاقی در پیدایش و رشد و گسترش جرایم بسیار روشن است. مثلاً یکی از دلایل عمده ارتکاب جرایم مالی، حرص و طمع بسیار است که باعث به وجود آمدن جرایمی از قبیل کلاهبرداری، سرقت، خیانت در امانت، غضب و ... می‌شود. امام علی (ع) سرچشمه بسیاری از شرارت‌ها و تبهکاری‌ها را رذائل اخلاقی می‌داند: «سلاح الشر الحقد»^۱ کینه توزی سلاح شرارت است. نیز می‌فرماید: «سبب الفتن الحقد»^۲ کینه توزی علت فتنه‌هاست. آن حضرت همچنین حرص و آز را موجب بسیاری از نابهنجاری‌ها می‌داند: «الحرص موقع فی کثیر العیوب (کبیر الذنوب)»^۳

۱. عبدالواحدبن محمد تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ص ۲۹۹، ح ۶۷۷۱.

۲. همان، ح ۶۷۸۱.

۳. همان، ص ۲۹۵، ح ۶۶۳۹.

نماز کامل ترین و عالی ترین حالت از شکوه بندگی و عبودیت انسان در برابر معبود است. جایگاهی است که با قرار گرفتن در آن، موجب غبطه ی ملائک می شود. ارج و قربی به انسان می دهد که عرشیان عاجز از توصیف آن هستند. بیراه نیست اگر بگوییم، «آدم» در حال نماز بود که شایسته ی سجده ملائک گردید. بر اساس تعالیم و آموزه های راهگشای قرآن و احادیث و روایاتی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام روایت شده است، آثار و برکات نماز چنان زیاد است که قلم را یارای نوشتن نخواهد بود. آنقدر که اگر بخواهیم همه آنها را بر شماریم می بایست همه خصلت های خیر را به عنوان آثار نماز نام ببریم و به تبع آن، رهایی از بند همه رذایل را نیز به نماز نسبت دهیم. در این مقاله قصد داریم به موضوع « نقش نماز در جلوگیری از انحرافات اخلاقی » بپردازیم. با ما همراه باشید.

(۱) مفهوم شناسی :

(۱-۱) نماز

واژه نماز در فارسی از ریشه باستانی «نم» ؛ به معنی «خم شدن و تعظیم کردن» مأخوذ است که به تدریج بر معنی «صلاة» یعنی عبادت ویژه ما مسلمانان اطلاق گردیده است و جمع آن صلوات است، صلاة در اصل به معنای دعاء است که در بعضی از آیات قرآن به همین معنی آمده است.

(۱-۲) رذیلت

کلمه “رذیلت” یعنی ناکسی، پستی و فرومایگی. که معمولاً به رفتارها و ویژگی‌های اخلاقی ناپسند اشاره می‌کند.

(۲) اهمیت ترک رذائل اخلاقی

“تزکیه و تهذیب نفس” به معنای دور ریختن و پیراستن بدی‌ها و تباهی‌ها از نفس و جایگزین کردن آنها با فضائل و خوبی‌ها است و به عبارت ساده تر یعنی اینکه اخلاق بد و ناشایست را از خود دور کرده و اخلاق نیکو را در وجودمان بنشانیم. اهمیت این امر تا بدان جا است که پیامبر اکرم صلوات الله علیه در این باره می‌فرماید :

« إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ^۱ » : من تنها برای تکمیل فضائل اخلاق مبعوث شده‌ام. خداوند، منبع تمام فضائل و خوبی‌هاست. بنابراین انسان فقط از طریق تقرب جویی و نزدیکی به او است که می‌تواند مزین به اخلاق الهی شود و بنابر آنچه تاکنون ذکر شد، بی‌تردید، هر عملی که نزد خدا مقبول نشود در اعتلای روح و صلاح و صفای آن هیچ گونه تاثیری نخواهد داشت، زیرا تنها کلام طیب و عمل صالح به سوی او بالا می‌رود و تنها انسان‌های پاک و صالح به خدا نزدیک می‌شوند، که فرمود: «إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ؛^۲

« به سوی او (خداوند تعالی) سخنان پاکیزه صعود می‌کند و او عمل صالح را بالا می‌برد.»

۱. طبرسی، مجمع البیان، ۱۳۷۲ ش، ج ۱۰، ص ۵۰۰

۲. سوره فاطر، آیه ۱۰

نماز بهترین و اعلی ترین راه تقرب جستن به باری تعالی است. عبادتی که با هر کلمه و ذکرش، رذیله‌ای را از شخص نمازگزار دور می کند و به جای آن، درختی از فضایل می نشاند. و چون هر فضیلت اخلاقی، گام مثبتی برای نزدیکی و تقرب به خداست، باعث تعالی روح انسان نمازگزار خواهد شد. نماز بهترین ارتباط با منبع اصلی خلقت می تواند، انسان را با فضایل اخلاقی تربیت کند. نماز باعث ایجاد خلیات حسنه ضروری و کاربردی در انسان می شود از جمله: توکل، صبر در برابر مشکلات، امیدواری به رحمت خدا و غیره. این فضایل اخلاقی هم توسط نماز، روز به روز تقویت می شود تا جایی که انسان می تواند از بحران‌های امروزه نجات یابد و به سعادت، آرامش و شادی درونی برسد.

۲-۱) نماز بهترین راهکار قرآن برای رهایی از رذائل اخلاقی

خالق بی همتایی که انسان را آفرید، راه و چاه زندگی و «صراط مستقیم» را به او نشان داد تا با قدم برداشتن در مسیر حق و حقیقت، در صراطِ «الذین انعمت علیهم» گام بردارد و از «مغضوب علیهم» و «ضالین» نباشد. از این رو، در دستورالعملی آشکار، راه درستِ رهایی از بدیها و رذایل را، به انسان نشان داده است: «أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ»^۱. آنچه از کتاب به سوی تو وحی شده است تلاوت کن و بخوان! و نماز را برپا دار! که نماز از کار فحشاء و منکر و زشت و ناپسند باز می دارد؛ و قطعاً یاد خدا بالاتر است، و خدا می داند چه صنعتی را می سازید.

در تفسیر و توضیح این آیه آمده است که: «فحشاء و منکرات» مجموعه ای از اعمال غیر اخلاقی و مذموم است، و می دانیم تمام افعال غیر اخلاقی و به عبارت بهتر، «گناه» سرچشمه ای از صفات ضد ارزشی در درون آدمی دارد؛ و به عبارت دیگر، رفتاری که از انسان سر می زند، ریشه در اخلاق درونی و ذات آدمی دارد.

2-4) تحکیم بنیان خانواده

متأسفانه در جامعه امروز، تشکیل خانواده و امر مقدس ازدواج، مورد بی مهری قرار گرفته و به جای آن، پدیده های شوم و نکبت باری همچون زنا و ازدواج سفید!! تبلیغ می شود. بماند که این تبلیغات از سوی چه کسانی و با چه نیاتی انجام می شوند. آنچه مهم است این است که جامعه سالم متشکل از خانواده های سالم است و تضعیف بنیان این نهاد مقدس، به انحطاط و نابودی جوامع خواهد انجامید. چنانچه در مورد قوم لوط اتفاق افتاد.

کسی که هر روز در نمازش « اهدنا الصراط المستقیم » می خواند و از افتادن در مسیر « مغضوب علیهم و ضالین » به خدا پناه می برد، از افتادن در دام این پدیده های شوم در امان خواهد بود و در آماده سازی و شکوفایی یک جامعه سالم، نقش مؤثری خواهد داشت.

3-4) دفاع از مظلومین و برائت از ظالمان

۱. نهج البلاغه: خطبه ی ۷۶ : ۳۰۵

شیخ طوسی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که: روزی پیرمردی از عابدان بنی اسرائیل، مشغول نماز و عبادت بود. چند بچه، خروس بی نوائی را گرفته بودند و پرهایش را می کردند. فریاد و آه و ناله خروس به هوا برخاسته بود، اما عابد اعتنایی نکرد و به نمازش ادامه داد. در این هنگام از عرش ندا رسید که ای زمین! او را فرو بر! و زمین او را در خود فرو برد و تا روز قیامت همچنان فرو خواهد رفت.^۱

این روایت، بیانگر این مطلب است که نمازگزار حقیقی، نباید در برابر ظلم ظالمان، سکوت پیشه کند. بلکه بر اوست که با دفاع از مظلوم، از ظالم اعلام برائت نماید و مانع ادامه ی عمل ستمکارانه شود. کسی که مشتاق عدالت الهیست، نه می تواند و نه باید! که در برابر بی عدالتی ها و ستمکاری ها خاموش بنشیند.

4-4) تقویت روحیه برادری و وحدت

از دیگر تاثیرات نماز در از بین بردن رذائل اخلاقی میتوان به تقویت روحیه برادری و وحدت اشاره کرد. نماز، آنهم به جماعت، تمرین وحدت و همدلی است، همان که اگر می بود، امام زمان علیه السلام ظهور می فرمود.

آیت الله مرتضی مطهری در این باره بیان کرده اند که : «به جای این که نمازی که می خوانی به هر طرف که می خواهی باشد، همه ی مردم باید رو و به سمت یک نقطه ی معین بایستند تا افراد بفهمند که باید یک جهت باشند، یعنی این درسی است برای وحدت و اتحاد و یک جهت داشتن و رو به یک سو بودن^۲».

4-5) تقویت روحیه دشمن ستیزی

تبلیغات منفی و ایجاد شبهه ها و انگ خرافه بودن به اعمال عبادی زدن و ... همگی نقشه ها و دسیسه های دشمنان اسلام است برای تضعیف اسلام و مسلمین و برای رسیدن به این مقصود از هر اقدامی فروگذار نیستند.

~~از این رو، با برپایی هرچه باشکوه تر نماز و مداومت و محافظت آن، خط بطلان خواهیم کشید بر نوشته های~~

۱. شهید دستغیب، عبدالحسین، گناهان کبیره، ج ۲، ص ۶۵
 ۲. بیاضی، شیطانی، عبادی، استکبار و غلامان طهری، به گوش شیطان رجیم.

4-6) جلوگیری از تفرقه و اختلاف در بین مسلمانان

«السلام علینا و علی عباد الله الصالحین»: سلام بر ما و بر همه بندگان صالح خدا. همین سلام و آرزوی سلامتی برای همه ی بندگان صالح خدا، سند اعتباری است که نشان می دهد نمازگزار، از تفرقه و اختلاف بیزار است و برای برادران دینی اش، طلب خیر و سلامتی دارد. این است تعالیم دین حیات بخش اسلام و نتیجه ی تربیت اجتماعی مکتب انسان ساز نماز.

نتیجه‌گیری

این پیام خداوند، "من جن و انس را نیافریدم مگر برای اینکه مرا عبادت کنند" برآیند تمام این مواردی است که تاکنون ذکر شد، چرا که نماز کامل ترین و جامع ترین عبادات در درگاه خداوند بزرگ است و آثار بسیاری از جمله آثار تربیتی و اخلاقی فردی و اجتماعی بر آن مترتب است. با توجه به این که خداوند تبارک و تعالی، مظهر تمام ارزش ها و کمالات و سرچشمه ی همه ی فضائل و خصائل نیک است، برای دستیابی انسان به این منبع منیر، ناگزیر باید ارتباطی خوب و مؤثر با حضرت حق داشته باشد. فقط در چنین شرایطی است که انسان به هدف آفرینش خویش نزدیک می شود و با استعانت از خداوند منان و تقویت قوای معنوی خود، برای مبارزه با شیطان نفس و نیز شیطان رجیم آماده می شود. پر واضح است که هرچقدر این ارتباط عمیق تر و آگاهانه تر و از سر و شور و اشتیاق و خضوع و خلوص نیت باشد، آثار و برکاتش بیش تر و تاثیرات آن در از بین بردن رذائل اخلاقی بیشتر است. صد البته که زیباترین جلوه ی این ارتباط با خداوند، یقیناً همان « نماز » است که نهاده سازنده سازی مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی در ابعاد فردی و اجتماعی نتایجی مانند تعالی و کمال و سعادت

خانواده و اجتماع را به همراه دارد و می‌تواند از بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی بکاهد و جامعه را در مسیر کمال و سعادت رهنمون سازد.

منابع و مآخذ

- قرآن
- عبدالواحدبن محمد تمیمی آمدی، غرالحکم و دررالکلم، ۱۳۶۸ ص ۲۹۹، ح ۶۷۷۱.
- عبدالواحدبن محمد تمیمی آمدی، غرالحکم و دررالکلم، ۱۳۶۸ ص ۲۹۵، ح ۶۶۳۹.
- عبدالواحدبن محمد تمیمی آمدی، غرالحکم و دررالکلم، ۱۳۶۸ ح ۶۷۸۱.
- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار ج ۷۷ ص ۵۸
- سیدعلی میر صانعی، نشریه اصلاح و تربیت شهریور ۸۰، ص ۸
- پیام‌های آسمانی دوم راهنمایی
- غلامی، حسین، بررسی حقوقی جرم شناختی تکرار جرم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۳
- کاشانی، فتح الله، منهج الصادقین، انتشارات اسلامیه، تهران، بی تا. ج ۷، ص ۱۶۵
- صدوق، محمدبن علی، علل الشرایع، ترجمه سیدمحمدجواد ذهنی، تهران، قم، انتشارات مؤمنین، ج ۲، ۱۳۸۲، ص ۱۲۷
- صدوق، محمدبن علی، ترجمه اکبر میرزایی، قم، انتشارات علویون، چهارم، ۱۳۸۹. ص ۵۲۳

- قرائتی، محسن، پرتوی از اسرار نماز، سازمان تبلیغات اسلامی، بی جا، ۱۳۶۹. ص ۵۸۷
- صدوق، محمدبن علی، عیون اخبارالرضا(علیه السلام)، ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری، نشر صدوق، تهران، ۱۳۷۲. ص ۴۰۲
- کلینی، محمد، اصول کافی، ترجمه جواد مصطفوی، تهران، انتشارات قائم، بی تا.
- قرائتی، محسن، پرتوی از اسرار نماز، سازمان تبلیغات اسلامی، بی جا، ۱۳۶۹. ص ۵۸
- راشدی، حسن، نماز شناسی، ج ۱ و ج ۲، تهران، ستاد اقامه ی نماز، ۱۳۸۰، ص ۱۵۸
- کتاب آثار عجیب نماز اثر محمدباقر نبی نژاد انتشارات زائر
- نهج البلاغه: خطبه ی ۷۶ : ۳۰۵
- دستغیب، عبدالحسین، گناهان کبیره، ج ۲، ص ۶۵
- طهارت روح (عبادت و نماز در آثار شهید مطهری)
- طبرسی، مجمع البیان، ۱۳۷۲ش، ج ۱۰، ص ۵۰۰